

I.I. Clístenes i el començament de la democràcia

Com en totes les societats, la primera organització social en l'antiga Àtica era de caràcter familiar i es basava en la *gens*, grups de persones d'un mateix origen, units per llaços de consanguinitat. Els antics pobladors de l'Àtica es dividien en temps arcaics en 12 tribus familiars autònomes. No obstant, a poc a poc se van anar unint fins a constituir la població atenesa, però aquest vincle de consanguinitat de la *gens* va continuar sent el criteri de classificació.

En temps històrics ens trobem, doncs, a la població atenesa repartida en 4 *φυλαί* (dividides en *fratries* i *gens* o *famílies*), que són, com ja hem dit, grups amb relacions de consanguinitat. No obstant, hi havia importants diferències entre aquests grups. Grècia és un país àrid, i l'única zona d'Atenes fèrtil era la plana del Pedion. Els llauradors que habitaven allí van prosperar, mentre que els que vivien en la pedregosa Diàcria sobreviuen a males penes. Aquests llauradors del Pedion van anar enriquint-se i adquirint més terres, amb la qual cosa van acabar formant una aristocràcia agrària: els *eupàtrides*.

El poder monàrquic havia sigut aviat eliminat a Atenes i substituït per una oligarquia formada per aquests *eupàtrides*. Governaven els *arconts* (triat només entre els *eupàtrides*) que, quan es retiraven, passaven a formar part del consell, l'*Aeròpag*, de composició per tant exclusivament aristocràtica. Els *eupàtrides* també dominaven els tribunals i totes les institucions.

La resta de la població atenesa (en la que no incloem als metecs), el *δῆμος*, l'integraven:

- Els llauradors pobres o relativament acomodats de la Diàcria.
- Els llauradors més pobres encara i sense béns que arrendaven terres als *eupàtrides*. L'elevat cost dels arrendaments i els préstecs eren penoses càrregues per a ells, perquè se'ls podia vendre com a esclaus (ells i les seues famílies) si no pagaven.

Els artesans (*demiürgs*) i amos de tallers.

Els comerciants i gent del mar (mariners, estibadors, armadors).

La història d'Atenes en els segles VII i VI és, doncs, la de l'enfrontament entre aquests grups socials que tracten els uns de mantenir el seu poder i els altres d'arribar a una situació de major justícia social. El primer pas en aquest camí fou posar per escrit les lleis

consuetudinàries, per tal d'evitar els freqüents abusos dels jutges, tots ells aristòcrates, que les interpretaven segons els seus interessos. **Dracó** fou el legislador que va dur a terme aquesta tasca.

En el segle VI, **Soló** (un *eupàtrida*) va ser triat arcont (594 a.C.). A pesar del seu origen aristocràtic, el fet d'haver-se arruïnat féu que es dedicés al comerç. Això li va permetre de viatjar -amb la qual cosa va ampliar els seus horitzons mentals-, i entrar en contacte amb altres classes socials. Era conscient dels abusos de l'aristocràcia, com la venda de ciutadans lliures i tota la seua família pels deutes que la misèria els obligava a contraure. Així doncs, si bé va ser triat perquè ambdós bans -eupàtrides i *δῆμος*- el veien com un defensor dels seus interessos, aviat va optar per les reformes socials. Les més importants foren:

- L'abolició de l'esclavitud per deutes.
- La llei testamentària: fins llavors els béns d'un difunt havien de quedar dins de la *gens*, la qual cosa permetia mantenir la concentració de terres en mans d'una mateixa família. Soló va permetre de testar lliurement i d'aquesta manera va començar a esquarterar-se aqueist monopoli.
- La divisió de la societat no ja per l'origen familiar, sinó per la propietat. La població es va dividir en 4 classes, de les que només les 2 primeres (les més riques) tenien drets de ciutadania plens -elegir i ser elegits-, els de la tercera podien elegir i ser elegits, però mai per al càrrec d'arcont (el més important), així que, per tant, no podien pertànyer a l'Areòpag; i els de la quarta només podien votar.

Al llarg d'aquest temps, pel seu treball i per les seues zones geogràfiques de més implantació, a poc a poc s'havien anat definint tres corrents polítics (que no partits en el sentit modern del terme):

- Pedieus* (del Pedion): l'aristocràcia. Aquests procuraven mantenir els seus privilegis.
- Diacrius* (de Diàcria): llauradors amb terres pròpies. El seu màxim interès era aconseguir una redistribució de les terres per a cobrir les seues necessitats econòmiques i una major democratització.
- Paralius* (centrats sobretot a la zona costanera, Paràlia): a banda de la gent de mar, artesans, comerciants i armadors. Tractaven d'aconseguir un major pes polític i una política exterior més afí als seus interessos.

Acabat el govern de Soló, els enfrontaments entre aquestes tres tendències es van anar recruant. Pisístrat (un *eupàtrida* arruïnat) es va recolzar en els diacrius, mentre Megacles (dels Alcmeònides) liderava els paralius.

Pisístrat es va guanyar el favor dels diacrius per una distribució de terres en la recent reconquerida illa de Salamina. La noblesa, tement l'auge del seu poder, va intentar assassinar-lo, però això només va servir perquè l'assemblea popular li permetés tenir un destacament d'homes armats per a protegir la seua vida. Aquest mateix destacament, li va ajudar després a prendre el poder com a tirà.

Com molts tirans grecs, va utilitzar aquest poder per a realitzar reformes socials revolucionàries, com la confiscació de terres dels grans terratinents per a distribuir-les entre el poble, l'elaboració d'un sistema de préstecs per a ajudar els llauradors pobres a comprar llavors i apers etc. A la seua mort van governar els seus fills, però un va ser assassinat i l'altre va perdre el poder, ja que els Alcmeònides, encapçalats per **Clístenes**, van aconseguir el suport d'Esparta i el van vèncer.

En aquella època, la situació havia patit ja una evolució: els llauradors (motor de les antigues insurreccions) havien vist les seues reclamacions més importants satisfetes (repartiment de terres), i, en canvi, havia augmentat la població urbana d'artesans i comerciants, més afí als paralius i als Alcmeònides.

En intentar l'aristocràcia restablir els seus privilegis, Clístenes va decidir reorganitzar la societat per a eliminar tots els vestigis de l'organització gentilícia:

- Va substituir la divisió anterior en 4 *φυλαί* per 10 noves *φυλαί* (subdividides en *tríties* i aquestes en *δῆμοι*) de caràcter territorial i no gentilici. És a dir: abans pertanyien a la mateixa *φυλή* els membres de determinades famílies, estiguessen on estiguessen. En canvi, els membres de les noves *φυλαί* ho eren per la zona en què habitaven, no per llaços familiars. Però, com ja hem vist, hi havia també uns interessos de classe segons les zones geogràfiques (Pedion, Diàcria, Paràlia), així que va decidir que les *tríties* (subdivisions de les *φυλαί*) no estiguessen contigües, una al costat de l'altra, sinó que es repartiren en cada regió de l'Àtica.

- Els *δῆμοι* (subdivisió menor de les *φυλαί*) tenien una certa autonomia: un cap (el demarca), terres comunals, el seu tresor, les seues pròpies disposicions. Això va fomentar la unió entre gent que no era ja de la mateixa família.
- Va ampliar la composició del *δῆμος* atorgant el dret de ciutadania a molts metecs.
- Va instituir un nou consell (el dels 500) format pels representants de les noves *φυλαί* (50 per cada una) triats per sorteig (si bé no es podia ser membre més de dues vegades en la vida).
- Va deixar en mans de l'Areòpag només els judicis criminals, però els d'alta traïció van passar a l'assemblea del poble. Va fomentar els tribunals populars.
- Va reunir més sovint l'assemblea popular.
- Va crear altres càrrecs –10 apodectes (finances) i 10 estratèges (exèrcit)- segons el nombre de *φυλαί* (10).
- Va instituir l'ostracisme (desterrament sense confiscació dels béns), decidit per votació popular, per a allunyar les persones sospitoses d'intentar apoderar-se del poder.

D'aquesta manera es va aconseguir una major democratització de la societat atenesa i es va crear un estat no ja de caràcter tribal, sinó ciutadà.